

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycançılıq ideyasının təbliği

Faiq Ələkbərli
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

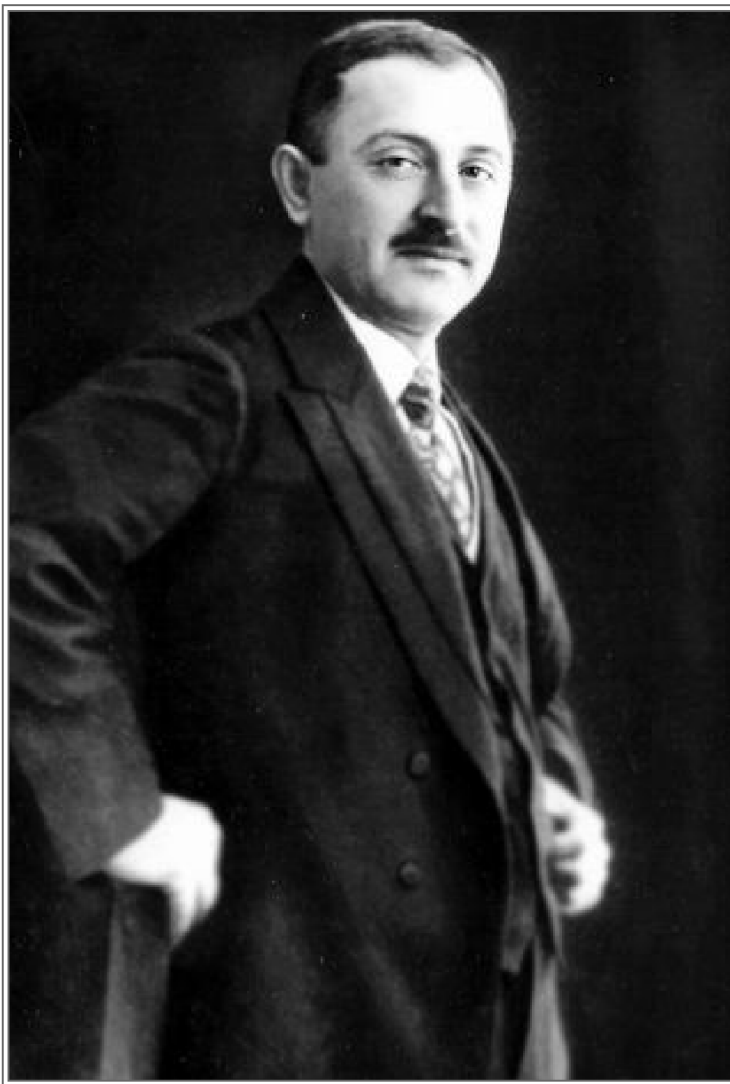
V Yazı

Denikinçilərin ya da Denikin ordusunun Dağıstana və Azərbaycana təcavüzü ilə bağlı da Nəsim bəy Yusifbəylinin mövqeyi dəqiq, qəti olmuşdur. belə ki, millət vəkirlərindən birinin Denikin ordusunun Azərbaycan sərhədlərini keçməsi iddiasına qarşı baş naziri bildirmişdir ki, "bizim hüdudumuzu kimsə keçməmişdir və ancaq meyitlərimiz üzərindən keçə bilərlər".1 Sonra o, parlamentə məlumat verib ki, Dağıstana, yəni Petrovskiyə və Dərbəndə kazaklardan ibarət 3-4 eşalon gəlib: "İngiltərə nümayəndələrinə söylədim ki, biz vədlərdən artıq doydum. Bundan belə biz özümüza güvənəcəyik və lazım olsa bir adam kimi azadlıq və istiqlalımızı müdafiə qalxısacağıq. Kim olursa olsun, dünyanın böyük və qüvvətli dövləti olursa olsun, qarşısına çıxıb müdafiə edəcəyik..."

Yusifbəylinin fikrincə, bu dövrdə Azərbaycan türkcülüynün, milli istiqlalın ziddinə olan əsas qüvvə isə bolşevizm və bolşeviklər olmuşdur. "Bolşevizm bizim üçün bir təhlükədir, bəlkə də daha böyük təhlükədir" 3 deyən, Nəsim bəy daha sonra qeyd edirdi: "Əgər bu saat mənə desələr ki, səni tanıyıb və istiqlalını təsdiq edərim, mən sabah burada bir bolşevik qoymaram. Çünki bolşeviklərin təhlükəsini biz öz istiqlalımızla ölçürük. Biz hürryyəti-vidcan tərəfdarıyıq". 4 Bu anlamda Azərbaycanın baş naziri Milli İstiqlalın yaşaması üçün, Sovet Rusiyasıyla münasibətdə diqqətli olmağı hər şeydən vacib hesab edirdi. Ona görə, Azərbaycanın Rusiyanın daxili işlərinə qarışmağa haqqı yoxdur: "Rusiyada hansı tərifi qalib gələcək, hansı adamlar iş başına keçəcək - bu, bizim vəzifəmiz deyil, böyük Rusiyanın öz işidir. Biz Rusiya dövləti ilə hər zaman sülh və səlahla dostluq keçinmək istəyirik. Yalnız bir məsələ var ki, bolşevik Rusiyamı, menşevikmi, yoxsa başqa birimi olsun, bizim daxili işlərimizə qarışmamalıdır. Biz Rusiyadan yalnız bunu tələb edirik. Bunun da haqqımız olduğunu, təbii, kimsə inkar etməz, zənn edirik".

Ona görə, Sovet Rusiyasına ya da bolşevizmə qarşı dayanmaq üçün tək çıxış yolu qüvvətli olmaqdır: "Bunu tək bilməliyik - qüvvətli olmasaq nə hürryyətimiz, nə də istiqlalımız mümkün deyil. Onun üçün hərbi işimiz hökumət işinin əsası olacaq. Əsgərimizin ehtiyacına, ləvazimatına hökumət ayrıca diqqət və səy edəcək. Əsgərlik kimi müqəddəs vəzifənin ilk əvvəl zənginlərin, imkanlıların, ziyalıların övladlarının vəzifəsi olduğunu hökumət onlara izah edəcək. Ayrıca boyun qaçıran olursa lazım olan cəza veriləcək. Xülasə, əfəndilər! Təkrar edərim, hər şeydən əvvəl,

Nəsim bəy Yusifbəylinin dünyagörüşündə maarifçilik, türkcülük və azərbaycançılıq

gələcəyimiz qüvvətə və millətin əzmine möhtacdır. Birincisi hərbiyyə nazirimizin müqəddir və təcrübəli əllərində olub, ikincisi isə sizin əlinizdədir".

1919-cu ilin mayında Bakıda rus təhlələrinin çox çalışdığı məsələlərdə tətil keçirilirdi ki, bu məsələ parlamentin 6 may 1919-cu il tarixli 34-cü iclasında müzakirə olunan zaman Nəsim bəy Yusifbəyli bildirmişdir ki, bu tətil iqtisadi deyil, siyasi xarakter daşıyır: "Bu tətilin siyasi olduğunu tətil edənlər və tətil etməyə istəyən şəxslərin özləri də inkar etmirlər. Onlar öz məclislərində açıq deyirlər ki, biz gərək bütün Rusiyada, eyni zamanda Azərbaycanda da (ki, onu Rusiyanın bir parçası olaraq görürük) Sovet hökuməti təşkil edək. Onlar bunu inkar etmirlər və bu məqsədə çatmaqdan ötrü hər cür vasitəyə müraciət ediblər və edirlər".

O, çıxışında daha sonra deyirdi ki, indiyə qədər iş başında olan hökumət və indiki hökumət Azərbaycanda mətbuat azadlığı, yığınaq, tətil azadlığını qoruyub: "Bunun səbəbi nədir? Səbəbi budur ki, hökumətimizə hər nə qədər bəy-xan olan cəza desələr də iş başında olan hökumət öz demokrat və xalqə-

rəst əməli ilə demokratiyası sübut etmişdir. Ancaq indi bu azadlıqlardan sui-istifadə edilir. Bunlar da öz içərimizdən olan əhbalımız deyil, özge dövlətlərdən gələnlərdir ki, sui-istifadə edirlər. Bununla da əsl məqsəd Azərbaycanı Rusiyaya ilhaq etməkdir. Bunu rusların əksəriyyəti, mütəəssifənə, hər bir Rus istəyir". Yusifbəyliyə görə, Rusiya Azərbaycanın istiqlalını tanıyarsa, onunla hesablaşarsa o zaman ruslara neft satmaq mümkündür: "Bunlar olmayınca hökumət Sovetlərə neft verməz. Lakin bunlar deyirlər ki, yolu şərtsiz açın, gəlsinlər. Buna heç bir hökumət, heç bir işçi, Türk demokratiyası, heç bir azər-

lirik ki, o, milli Azərbaycan demokratiyasının yetişdirdiyi ən tipik müəssillərindən biridir. Elə bir müəssil ki, milli Azərbaycan hərəkatının istiqlala müncər olan qayesini formulə etmək onun ismi ilə mərbutdur".

Fikrimizcə, M.Ə.Rəsulzadənin silahdaşı, məsləkdaşı Nəsim bəy haqqında dedikləri o qədər doğru, dürüst və səmimidir ki, bu deyilənlərə əlavə bir söz demək çox çətin-dir. Rəsulzadənin Yusifbəyli ilə bağlı dediklərində diqqəti çəkən məqamlardan biri də, Nəsim bəyi milli Azərbaycan ideyasının müəllifi kimi göstərməsidir. Bu onun göstəricidir ki, Rəsulzadə memarı ol-

sa bir müddətdən sonra yaxın silahdaşlarıyla (Nağı Şeyxzamanlı və b.) görüş zamanı demişdir: "Azərbaycan istiqlalını qurduq. Ancaq onu saxlaya bilmədik. Əbədi düşmənimiz olan ruslar güclü qüvvələri ilə vətənimizi işğal etdilər və istiqlalımıza son qoydular. Müqəddəs ölkəmiz rusların istilasına keçdi. **Ancaq inandığımız və iman etdiyimiz bir şey varsa, o da bizə təsəlli verməkdir. Ruslar zülməri, vəhşilikləri ilə xalqımızı nə qədər azırlarsa əzsinlər, əbədi olaraq qala bilməzlər. xalqımızın beyninə yerləşdirdiyimiz istiqlal məfhumundan mənəvi varlığımıza hopmuş hürryyət ruhunu söküb ata bilməz-**

duğu Azərbaycan Cümhuriyyəti ideyasında Nəsim bəyin rolunu daha üstün verməklə öz ləyaqətinin ucaldığını ifadə etmişdir. Başqa sözlə, Rəsulzadənin bu fikirlərdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, milli və müstəqil Azərbaycan ideyasının nəzəri-ideoloji müəllifi Rəsulzadə, siyasətçisi isə Nəsim bəy olmuşdur. belə ki, Nəsim bəy Rəsulzadənin nəzəri-ideoloji şəkildə irəli sürdüyü milli və müstəqil Azərbaycan ideyasını siyasi bir tələb kimi ifadə etmişdir. Deməli, Azərbaycan Cümhuriyyəti iki böyük liderin nəzəri-ideoloji və siyasi praktiki əməllərinin nəticəsidir. Bu mənada bu iki böyük Azərbaycan Türkünün Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaranması və inkişafında göstərdiyi xidmətlər misilsizdir.13 Rəsulzadə yazırdı ki, Yusifbəyli

lər. Onlar buna nail olmaq üçün vəhşiliyi və qəddarlığı ilə məhur olan Neronu köməyə çağırırsalar da yenə müvəffəq ola bilməzlər".

Beləliklə, deyə bilərik ki, böyük turançı Əli bəy Hüseynzadənin Türklük, İslamlıq və Müasirlik "üçlüyü", M.Ə.Rəsulzadənin və N.Yusifbəylinin bu "üçlük" əsasında Azərbaycan türkcülüynü ideyasını - azərbaycançılığı irəli sürməsi bir təkamülün nəticəsi idi. Bu təkamülün kökü nə qədər qədimlərə gedib çıxsada, çağdaş mərhələdə onun yeni cizgiləri 19-cu əsrdə meydana çıxmış, 20-ci əsrin əvvəllərində isə Azərbaycan milli ideyasının və onun bariz nümunəsi olan Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaranması ilə nəticələnmişdir. Azərbaycan Cümhuriyyəti isə Azərbaycan türklərinin milli azadlıq hərəkatı nəticəsində və onların nüvəsi ilə yaranmasına baxmayaraq, bu dövrdə yaşayan etnosların heç birinə qarşı ayrı-seçkilik siyasəti yürüdülməmişdir. Bir sözlə, Azərbaycan Cümhuriyyəti etnik mənsubiyyətdən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların ortaq dövləti olmuşdur ki, bu işdə ən başlıca rollardan biri də N.Yusifbəyliyə aiddir. Bunu, vaxtilə Rəsulzadə belə ifadə etmişdir: "Sadə bu mərbutiyyət Nəsim ismini Azərbaycan tarixində ölməz və unudulmaz bir ismi halına qoymaq üçün kafidir. Nisan matəmində intiqam əhdini təcdid edən milli istiqlal nəslinin qeyrətini təhrik edən böyük amillərdən biri də heç şübhəsiz Nəsim bəyin şəhadətidir. Müzəffər istiqlal nəslinin ilk edəcəyi təşəkkür vəzifələrindən birincisi siyasi azərbaycançılığın ilk mübəşşirlərindən Nəsim bəy adını davam etdirmək və Bakı ilə Gəncədə ona bir abidə qoymaqdan ibarət olmalıdır!".

Ancaq təəssüf ki, bu günə qədər Bakıda ya da Gəncədə Nəsim bəy Yusifbəyliyə layiq bir abidə ucalda bilməmişik. Yusifbəyli bu gün Azərbaycanın ən böyük şəhərlərində (Bakı, Gəncə və b.) və həmin şəhərlərin ən görkəmli yerlərində abidəsi ucaldırılmamışdır. Ən azı ona görə ki, o bugünkü Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi uğrunda şəhid olmuş baş nazirdir. Bu gün torpaqların rus-erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal altında olan bir dövlət və millət üçün N.Yusifbəyli ölməyini öyrənmək və tanımaq son dərəcə zəruridir. Azərbaycan xalqı bilməlidir ki, onun milli vətəni və müstəqilliyi uğrunda şəhid olan Yusifbəyli kimi baş naziri, mütəfəkkiri olmuşdur!!!

"Bolşevizm bizim üçün bir təhlükədir, bəlkə də daha böyük təhlükədir" 3 deyən, Nəsim bəy daha sonra qeyd edirdi: "Əgər bu saat mənə desələr ki, səni tanıyıb və istiqlalını təsdiq edərim, mən sabah burada bir bolşevik qoymaram. Çünki bolşeviklərin təhlükəsini biz öz istiqlalımızla ölçürük. Biz hürryyəti-vidcan tərəfdarıyıq". 4 Bu anlamda Azərbaycanın baş naziri Milli İstiqlalın yaşaması üçün, Sovet Rusiyasıyla münasibətdə diqqətli olmağı hər şeydən vacib hesab edirdi"...

Qafqazda Türk milliyətpərəverliyini tərviç edən dəyərli xadimlərimizdən: "Nəsim bəy qüvvətli bir qələmə malik olduğu kimi, hərəətli də bir natiq idi. Ona görə də qüvvətli iman sahibi və demokrat bir adamdı".

Milli istiqlal ideyasına sona qədər sadıq qalan Yusifbəyli Azərbaycan Cümhuriyyəti Sovet Rusiyası tərəfindən işğal edildikdən qı-

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur